

**UNISONUM CARMEN:
EGY VERSES ERKÖLCSTANI KÉZIKÖNYV
A MAGYARORSZÁGI KATOLIKUS REFORM HAJNALÁN**

HAVAS LÁSZLÓ

A neolatin stúdiumok a viszonylag új humántudományok közé tartoznak, így még az sem meglepő, hogy a vizsgálat tárgyául szolgáló szövegek nemcsak, hogy nem olvashatók friss megbízható kiadásokban, hanem gyakran még csak meg sem jelentek nyomtatásban, ahogy ez a körülmény az általam most vizsgálandó alkotás esetében is fennáll. Karner Egyed latin nyelvű tanítóköltemény-ciklusáról az *Unisonum carmen*-ről van szó („Egyszólamú ének” – hogy ennél a szószerinti fordításnál maradjunk, mely a magyarban is rendelkezik átvitt értelemmel, akárcsak a latinban). Ez a terjedelmében mindenképpen impozáns összeállítás az 1700-as évek elején készült, s valójában egy több mint 9 000 sorból álló, szinte eposzi méretű összefüggő költemény-füzér, melyből eddig mindössze részletek jelentek meg egyes irodalomtörténeti feldolgozásokban. Ez mindenek előtt Szentjakabi Lázár értekezésére vonatkozik, amely a Pannonhalmi Füzetek 39. köteteként látott napvilágot.¹ De Karner Egyed működése egyébként sem tartozik a jól feldolgozott életművek közé, mert a pannonhalmi rendtörténeti összefoglalón kívül,² behatóbban csak Molnár Antal gondos történeti tanulmánya tette vizsgálat tárgyává.³ Az említett kutatók egyike sem tud azonban arról, hogy a debreceni klasszikus filológus és könyvtáros Varga László (1907–1968)⁴ valójában már elvégezte a szerző

¹ Szentjakabi Lázár, *Karner Egyed versei - Latin tanítóköltemények a XVIII. század elejéről* (Pannonhalmi Füzetek 39), ismertetéi: Szelestei N. László, „Pannonhalmi Füzetek, Új sorozat, 36–44”, *ItK*, 105 (2001) 736–740, közelebről: 738.

² *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története, IV*, írta Molnár Szulpic, Bp., 1912, amely munka az alábbi kiadvány egyik kötete: *A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend története, I–XII*, szerk. Erdélyi L., Sörös P., Budapest, 1902–1916 = PRT mint szokásos rövidítés.

³ Molnár Antal, „Karner Egyed kora (1699–1708)”, in *Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve*, szerk. Takács Imre, Pannonhalma, 1996, II, 49–58.

⁴ Méltatásához és életműve tömör áttekintéséhez lásd: Borzsák István róla írt nekrológiáját, *AntTan.*, 15 (1968) 264; Havas László, „From Separate Local Workshops to Unified National Framework – Becoming Part of International Institutions. Second Half of the 20th Century and the

főművének, az *Unisonum Carmen*-nek⁵ teljes kritikai szövegvizsgálatát, mely feldolgozás ma a DENK kéziratárában található (Ms/3292-46-50). Magam a verses gnóma-összeállítás beható elemzését ennek segítségével végeztem el, így állítva egyúttal emléket a 20. század első felének eme kiváló, ámde méltatlanul mellőzött magyarországi neolatin mesterének is, aki iránt az érdeklődést sikerült a most ünnepelt Pajorin Klárában, egykori kedves egyetemista társamban is fölkelteni. Ez utóbbi volt szíves e dolgozatomat is véleményezni, anélkül, hogy tudta volna: ez majd később neki lesz ajánlva. A karneri bölcsességgyűjtemény közzétételének a maga idején való elmaradása annál sajnálatosabb, mert a hatalmas verskoszorú mind tartalmában, mind művészetileg igen értékes.⁶

A továbbiakban elsősorban az alkotás e kiemelkedő jelentőségét kívánom felvillantani, minthogy ennek meggyőző és alapos bemutatására eddig még nem igazán került sor. Először is, a mű megszületésének már a helyszíne is megkülönböztetett fontosságú. A költő annak a pannonhalmi bencés kolostornak volt 1699 szeptember 12-től a főapátja, amely a keresztény európai kultúra első és legkiemelkedőbb fellegvára volt Magyarországon 996-óta, s Monte Cassinóéval egyenértékű kiváltságait az államalapító magyar király, a későbbi Szt. István 1002-ben szavatolta oklevelével.⁷ E helyen ekkorra már könyvtár és iskola létesült, amely ezer évvel ezelőtt püspököt adott Pécs városának egy bizonyos Mór személyében. Ezt a szellemi rangját a monostor századok múlva is megőrizte, még akkor is, ha a történelem viharai időnként nagy károkat okoz-

Beginning of the Third Millennium”, in *Companion to the History of the Neo-Latin Studies in Hungary*, ed. by István Bartók, Bp. 2005, 77–94. Mindez beleillesztve a Debreceni Egyetem klasszika-filológiai műhelyének tevékenységébe: Havas László, „Ricerche sulla letteratura mediolatina e neolatina in Ungheria nella seconda metà del secolo XX e alle soglie del nuovo millennio: Dai centri di ricerche ai programmi nazionali e alle collaborazioni in progetti internazionali”, *Camoenae Hungaricae* 2 (2005), 127–142; Uő., „A klasszika-filológiai műhely tevékenysége a Debreceni Egyetemen”, *Debreceni Szemle*, 2009, 1, 96–110; Uő., „Ricerche neolatine a Debrecen”, *Annuario. Accademia d’Ungheria in Roma. Istituto Storico „Fraknoi”*, 2005–2006, 2006–2007, Roma, Lithos Editrice, 2010, 254–256.

⁵ PBFK, BK. + 13/1-3 ill. BKA. 7.

⁶ Így gondolja már említett recenziójában Szelestei N. László is, vö. 1. lábjegyzet.

⁷ Vele kapcsolatban a hatalmas szakirodalomból lásd mindenekelőtt Érszegi Géza és Thoroczkay Gábor dolgozatait ebben a kötetben: *Mons Sacer 996–1996 Pannonhalma 1000 éve, i. m.* Vö. még a következő kötettel: *Mille anni di storia dell’arcidiocesi di Pannonhalma*, szerk. Pál József és Somorjai Adám, Roma, 1997, benne: Békés Gellért, „Monaci missionari collaboratori di Santo Stefano e gli inizi della Chiesa in Ungheria”, 19–35; Thoroczkay Gábor, „La storiografia del Diploma di Pannonhalma di Santo Stefano”, 39–82; Veszprémy László, „La biblioteca nell’inventario della fine del secolo undicesimo (1093–1095)”, 83–99; Kapitánffy István, „Cerbanus e la sua traduzione di San Massimo”, 101–120; Madas Edit, „La figura di San Benedetto nella letteratura di prediche e leggende nell’Ungheria medievale”, 121–147; Vizkelety András, „Manoscritti medievali della Regula Benedicti in Ungheria”, 149–157; Faustino Avagliano, „Montecassino e Pannonhalma”, 161–167. Ezek az írások szempontunkból nagyon jó áttekintést adnak a korai magyar szerzetesi műveltségről és annak nemzetközi kontextusáról.

tak is benne, nem utolsó sorban a 16–17. századi törökdúlás során. Mindazonáltal a török kiűzése a 17. század végén megtörtént, s Karner Egyed épp ekkor lett főapát, így neki jutott osztályrészül a fennállás hétszáz éves jubileumának megünneplése, amelyet nagyon tudatosan igyekezett megszervezni. Ennek során talán azzal is tisztában volt, hogy az alapító Szent István maga is a Nagy Konstantin által létrehozott „új Róma”, azaz Konstantinápoly után, ugyancsak hétszáz évvel később alakította ki királyi székhelyéül Székesfehérvárt, mintegy az első keresztény császár örökségét folytatva. Ezt tükrözi „koronázási palástunk” is, melynek egy bécsi kópia nyomán készült másolatát Mária Terézia császárnő és magyar királynő adományozta Pannonhalmának. Mindenesetre Karner ekkor nemcsak a könyvtárat szedte rendbe, hanem megszilárdította a kolostor anyagi helyzetét is. Ez tette lehetővé azokat az építkezéseket, amelyekhez foghatók 700 éven keresztül nem kerültek sorra, ahogy a szerzetesek száma is ugyanígy megnőtt, miként arról maga a főapát vall verses formában:

Sic muros atque Monachos erexi duplicatos,

*Hos nemo vidit numeros per septingentos...*⁸

Az ünnepi alkalomra az apát aranyérmet is veretett. Ennek egyik oldalán hármashalom látható, ahol a középső csúcson koronából kettős kereszt emelkedik ki (1–3. képek).⁹ Efölött a Szentháromságra is utaló sugárzó Isten-szem található, melytől jobbra Szent Márton, balra pedig Asztrik apát tűnik fel. Az utóbbi nemcsak Pannonhalma első főapátja volt, hanem ő hozta a koronát is a pápától, azt a hatalmi jelképet, amely köré a Szent István-i *Intelmek* egész tanítása épül, figyelembe véve azt a Sulpicius Severus-féle *Vita Sancti Martini*-t is, amelynek hőse az egyik hagyomány szerint éppen a Pannonhalma közelében lévő Sabariában született (Karnernél: Sibaria, vö. p. 173),¹⁰ s ily módon ő lett a magyarok új keresztény kultúráját megalapozó monostor védőszentje. Ennélfogva az érme teljesen összhangban van az eredeti Szent István-i szellemiséggel, hiszen még azt is látnunk kell, hogy az állam- és kolostoralapító magyar király Imre fiához írt *Admonitio*-jában egész tanítását ugyancsak a *Credo*-ra alapozza, miként a Szentháromság szintén ott helyezkedik el az aranylap csúcsán. Az érme másik oldalán a hármashalom felett a felhők között *Patrona Hungariae* alakja mutatkozik meg, jobbján az ország koronáját neki felajánló Szent Istvánnal, ahogy arról a királyról szóló későbbi legendákban olvashatunk, balján pedig Szent László látható, aki nemcsak elődje oltárra emelését kezdeményezte, hanem a monostor kiváltságait is megerősítette, ahonnan hamarosan már nemcsak térítő, hanem tudós szerzetesek is kikerültek.

⁸ p. 13.

⁹ 1. kép: magántulajdonban lévő aranyveret, Huszár Lajos Éremtár, Gyöngyös, nr. 1116; 2–3. képek: az apátság tulajdonában lévő emlékérmek két oldalának veretőve (<http://www.erehtar.hupont.hu/80/tortnelmi-ermek-15261849>, ill. 1116) Vö. még: Récsey Viktor, „A pannonhalmi ebédlő-terem régi falfestményei és stukkói”, *Művészet*, 2, 1903, 4. sz., 241–251.

¹⁰ A hivatkozott oldalszámok Varga László kéziratára vonatkoznak.

A jubileumi éremnek ez a tömör képviség erejével megjelenített tartalma a Karner Egyed-i versciklus központi gondolata is, amely a csaknem kilenc és félezer sorból álló gyűjteménynek az aranymetszési pontjában kap helyet. Méghozzá olyan súlyponti részként, amely a magyar királyság egész történetét mutatja be, és pedig úgy, hogy gondosan levonja az abból adódó morális tanulságokat a pannon földön érvényes és ott megvalósítandó államfilozófiai alapelvek tekintetében. A világ e része egyszerre rendelkezik a költői hagyományban feltűnő *archadiai* (sic!) és Szent Márton révén római és krisztusi gyökerekkel, de magáénak mondhatja az ekkor még a magyarok őseiként értelmezett hunok *triumphusait* is csakúgy, akárcsak a Maeotis vidékéről visszatérő hun magyaroktól elfogadott s a Szent Koronához kapcsolódó szellemi örökséget, amelynek letéteményese az a Mons Sacer, amelynek rangját a mindenkori magyar királyok adományaikkal gyarapították.¹¹ Ez a mély tisztelet azonban mára (ti. Karner korára) megszakadt. Pannónia meghasonlott lelkű előkelői ugyanis abban lelik örömeiket, ha kifosztják a szent helyet, és sárba tiporják a jogot. Mindez elsősorban nem a törökdhítésre utal, hanem a belső polgárháborús meghasonlásra, amely az eretnek tanok térhódításával áll összefüggésben, s így elsősorban az 1703-ban kirobbant Rákóczi-felkelésre vonatkozatható, amelyet szervezetársai többségével szemben Karner Egyed nem támogatott. Mindez azonban részéről nem a Habsburgok idegenből jött uralmának felmagasztalását jelenti, hiszen a költemény nyíltan kimondja: az idegenektől, legyenek azok akár gallok, akár flandriaiak, akár teutonok, éppenséggel rossz is származhat, miként a reformáció is az, mert igazából Hungariának mindenekelőtt *a saját, e földhöz kapcsolódó* hagyományaira van szüksége. Ez egyáltalán nem a Szent István-i szellemi hagyaték elárulását jelenti, ahogy azt első megközelítésben talán gondolni lehetne. Ahogy már az *Intelmek*-ben megfogalmazta az apostoli magyar uralkodó: ezt az országot nem a görög, nem is a latin erkölcsök szerint kell igazgatni, hanem a feladat *huius climatis tenere Regnum* (lib. 8,3.). Ez pedig a *concordia* megőrzését jelenti, felszámolva a török magyarországi kiűzése utáni s az eretnek mozgalmakból is táplálkozó szét-húzást. A költő ehhez kéri a Szent Szűz támogatását, miként az a már vizsgált ünnepi érmén is megjelenik. Mindez az *Unisonum carmen*-ben ekképp szólal meg egy szívből jövő imádság formájában:

¹¹ A frank-francia és a magyar népek etnogenezisének széles mitologikus hagyományát máig érvényes módon tárgyalta: A. /= Sándor/ Eckhardt, "Sicambria, capitale légendaire des Français en Hongrie", in: *Revue des Études Hongroises*, 6 (1928) p. 166–197 – url : http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/crai_0065-0536_1927_num_71_2_75455. Consulté le 22 août 2012. Az itteni fölvetés azután részletesebb kidolgozást is kapott, ld. Alexandre Eckhardt, „De Sicambria à Sans-Souci Histoires et légendes franco-hongroises” Les Presses Universitaires de France, Paris, 1943, 292 pp. E munkára már Eötvös collegiumi tanárom, Klaniczay Tibor ráirányította figyelmemet pályám legelején. Méltán lett e mester Pajorin Klárának is mintaképe. Ld. még e problémakör tág összefüggési rendszeréhez: Bitskey István, *Mars és Pallas között: Múlt-szemlélet és sorsértelmezés a régi magyarországi irodalomban*. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2006.

*Pannoniam miseram facias, pia Virgo, secundam,
 Tu patrona, meam respice nunc patriam:
 Ut careat sectis, scissuris et maledictis:
 Efficias meritis Virgo Maria tuis.
 In quacumque via benedicas, Virgo Maria:
 Sis pia Tutamen, cum Deus addet Amen.*¹²

A megfogalmazásban egyértelműen megmutatkozik a distichonos forma leoninus változata, amely már lehet, hogy a megírás idején is némiképpen mesterkéltnek számított, miként arra a kortárs kritikából következtethetünk, ám valójában ez szintén az első magyar király udvarának szellemi hagyományára kívánt visszautalni. Az 1031-ben befejezett koronázási palást, amely eredetileg Gizella királynő és királyi férje adománya volt a székesfehérvári Nagyboldogasszony székesegyház felszenteléséhez, ugyancsak leoninusokba önti az apostoli magyar uralkodónak Krisztusra, Máriára és az Árpád-házra alapozott programját, leszögezve: *EMICAT IN CELO SANCTAE GENITRICIS IMAGO*.¹³ Az olvasó eldöntheti, hogy hétszáz év alatt mennyit fejlődött Magyarországon a latin verselési technika, amelynek 16–17. századi magas színvonalát Philibert Schmitz¹⁴ ugyancsak hangoztatja Pannonhalmán, de ugyanakkor az is tény, hogy a Szent István korabeli szöveg Karoling hagyományokra megy vissza, mutatva, hogy az államalapító magyar király mennyire a frank uralkodó örökébe kívánt lépni. Erre egyébként utalhat magának a Márton hegyi apátságának a létesítése is. Ismeretes volt ugyanis, hogy 791-ben Nagy Károly éppen Omundesthorfnál adott hálát az avarok felett aratot győzelméért, s ez a hely pontosan a mai Pannonhalma közelében volt, ahol az 1961–62-es ásátások tisztázták egy kis karoling-kori templom létezését, mely a katonaszent, azaz Márton kultuszához kapcsolható, lévén, hogy egyesek az ő születési helyét az itteni Sabariában vélik és vélték felismerni. Aligha véletlen, hogy Arnulf német király 890-ben szintén itt fogadta Szvatopluk morva fejedelmet, s e körzetben talán már ekkor éltek szerzetesek is. Maga az Omundesthorf helynév egyébként valószínűleg Szent Amand 7. századi hittérítő püspök nevéből származik, aki missziós útja során valószínűleg Pannonhalma vidékére is eljutott. Mindez azt jelenti, hogy István király és már apja, Géza is, ebből a Meroving-Karoling hagyományból indult ki, ehhez kapcsolva az új egységes keresztény magyar állam ama politikai harmóniáját, amelyet hétszáz év elmúltával Karner Egyed is megpróbált megőrizni a Magyarországon a török hódítás felszámolását követően meginduló katolikus reform megvalósítása során. Ezzel egy új aranykor vette volna kezdetét, amelyet nem csupán a költeményfűzér önt

¹² p. 180.

¹³ ifj. Horváth János „Legrégibb magyarországi latin verses emlékeink”, Itk., 60 (1956/1) 1–19, ld. még: *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez: Középkor (1000-1530)*, szerk. Madas Edit, Bp., 1992. vö. Bán Imre, „Losontzi István Poétikája és a kései magyar barokk költészet”, *Studia Litteraria*, 2 (1964) 29–42 (a szerző szerint a leoninus a késő barokk ízlést bizonyítja).

¹⁴ Ph. Schmitz, *A bencések civilizációs tevékenysége a XII.-tól a XX. századig*, Pannonhalma, 1998, p. 280. ford. Somorjai Gabi

szavakba, hanem a pannonhalmi kolostor megannyi új ünnepi aranyozása is (p. 4, p. 13), miközben a poéta súlyosan elmarasztalja a háborúk erkölcsstelenségét (p. 47 sqq.), amely az országot veszélyezteti.

Ez a program, ismétlem, nem a magyar királyság egyszerű bekebelezését jelenti a Habsburg monarchia által, hiszen ennek az udvarnak a képmutatását Karner Egyed a legnagyobb szigorral kritizálja, leleplezve az itt is uralkodó *calumnia*-t (p. 13, ill. p. 19 sqq.), s az is feltűnő, hogy a költő sehol sem folyamodik a Habsburg ház tagjainak magasztalásához, ellentétben például az Árpád dinasztia elismerő értékelésével. Szemében a legkiemelkedőbb idegen uralkodói példa Luxemburgi Zsigmond, aki úgy volt német-római császár, hogy lelkiismeretes magyar királynak is bizonyult, miként I. (Anjou) Lajos is irányadónak mutatkozott, annak ellenére, hogy a magyarok viszálykodását még végrendeletében is kárhoztatta. Igaz, csak azért, hogy ezzel az egyetértés útjára terelje őket, mert tökéletesség csak abból származhat, ha a világ különböző pontjai egybekapcsolódnak. Ellenkező esetben ugyanis minden széthullik:

*Est ex coniunctis mundi perfectio punctis,
Haec si separent, omnia quaeque ruent.*¹⁵

Ez a végromlás vár Hungáriára is, ha mágnásai polgárháborút folytatnak egymás ellen, mint ahogy ez a Rákóczi-féle szabadságharc idején történt,¹⁶ s ez a nemzeti széthullás csupán egy osztatlan katolikus hitű monarchiában kerülhető el, úgy, ahogy azt már Szent István is vallotta, aki országát a mindenféle eretnekségen felülemelkedő *fides Catholica*-ra alapozta, s fiát is erre tanította (lib. 1,3.). Maga Karner is elsősorban ennek az elvnek szeretne megfelelni. Ő neve ellenére nem Teuto, mint mondja, hanem Hungarus, aki ezért latinul Aegidius Carnernek írja a nevét, s apáti tevékenysége igazi erkölcsi tükörként szolgál, mert az *Ira* helyett a *Honor*-t kívánja *abbas*-ként megvalósítani a monostorban is elszaporodó *invidi*-vel szemben. Vagyis Karner a 18. század eleji Magyarországon egy olyan, német bognármester apától származó európai keresztény ember, főpap, aki az iszlám terjeszkedése után valóban látni szeretne volna a katolikus

¹⁵ p. 176.

¹⁶ A Rákóczi szabadságharc és a Dunántúl valamint a török hódoltság utáni felekezeti kérdés kapcsolatrendszeréhez: Bánkúti Imre, *A kurucok első dunántúli hadjárata (1704 január–április)*, Bp. 1975; R. Várkonyi Ágnes: „A rác nemzet és a közép-európai konföderáció II. Rákóczi Ferenc politikájában”. Hivatkozik rá: Bariska István, ld.: www.vasiszemle.t-online.hu/2011/03/bariska.htm; Uő., „A Dunántúl felszabadítása 1705-ben”, *Századok* 86 (1952) 397–426; Bariska István, „A Dunántúl és a szatmári béke”, www.vasiszemle.t-online.hu/2011/03/bariska.htm; Bánkúti Imre et al., *Veszprém megye a Rákóczi-szabadságharcban, 1703–1711*, Balatonfüred, Balatonfüred Városért Közalapítvány, 2005, 152. Rákóczi magatartásáról a szerzetesrendek irányában: R. Várkonyi Ágnes, „II. Rákóczi Ferenc és a jezsuiták”, In: Szilágyi Csaba (szerk.), *A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig*. A Pilisecabán 2004. november 8–10. között megtartott tudományos konferencia tanulmányai, Pilisecaba, PPKE. BTK, 2006, 163–189 (Művelődéstörténeti Műhely. Rendtörténeti Konferenciák, 2). A török hódítás és a magyarországi katolicizmus problémahálójához ld. Molnár Antal, *A katolikus egyház a hódolt Dunántúlon*, METEM, Bp., 2003.

reform sikeres beteljesülését egy harmonikus civilizációs struktúrán belül, Magyarországon ismételt felvirágoztatása érdekében, miközben nem feledkezett meg egyfajta józan elővigyázatosságról sem, mert hinni csak Istenben lehet, s *prudens non credit amicis* (p. 29).

Ennek jegyében kísérelt meg a nagy római Iuvenalisra jellemző szigorral egy olyan egységes erkölcsstant megfogalmazni (p. 4, pp. 12-13), amely ábécérendben az egész egykorú politikai, vallási, valamint anyagi és szellemi, kulturális életet a maga teljességében áttekintette, és pedig egy filozófiailag kimunkált antropologikus szellemben, közelebbről pedig a bencés értékrendnek megfelelően. Különösen a salzburgi bencés iskola¹⁷ koncepciója érzékelhető benne nagyon jól, ami eleve széles műveltséget és átfogó szellemi horizontot tételez fel. Itt ugyanis olyan felkészült személyek működtek, mint például M. Oberascher (†1697), aki az arisztotelészi bölcelet kitűnő ismerője volt, s így ugyanazt a szellemet képviselte, mint a pannonhalmi apát, aki szintén éveket foglalkozott a görög filozófus rendszerével, miként azt tulajdon életrajzában ki is említi. Ez jól megmagyarázza, hogy mind Oberascher, mind a pannonhalmi főapát meszesemenő nagy figyelmet szentelt az emberi természetnek, mint az erények és a bűnök hordozójának, mondhatni: szinte melegágyának. Ebben a tekintetben viszont Karner igen messze eltávolodott a Szent István-féle újplatonizmustól, amely mind az *Intelmek*-et, mind a koronázási palástot áthatja. A költő szerzetes a magyar állam megalapítójától eltérően már nem az ideák világában mozog, hanem az emberi gyengeségek tárházát kívánja feltárni az ország morális javulása érdekében. Olyan természetes szenvedélyeket vesz górcső alá, a részegség, a góg, a hiúság, a nő testi gyarlóságaiból adódó hibák, továbbá a gonoszság és a rosszindulat, a henyéségre való hajlam, amely különösen erős a magyarokban. De ott van még a játékszenvedély, a megvesztegethetőség és sok más egyéb. Ezeknek kell a különben gyarló embernek fölébe kerekednie a nemes erkölcsök, az erények, a tudományok és a művészetek valamint a nevelés révén, a lelki nyugalom és a krisztusi vallás segítségével készülve fel a halálra, mert „a világmindenség legparányibb teremtményében is az alkotó Isten végtelen hatalma van jelen” – ahogy azt már Varga László leszögezte szövegkritikai munkájának tömör bevezetőjében (p. 9). A tisztességes ember így tudja elkerülni az életben eléje kifeszített vadászhálót, nem kívánva a földi bűnök rabja lenni, ami a költő morális tanításának lényege (p. 296). Oberascheren kívül azonban Karnerre számottevő befolyást gyakorolt még H. Aigner (1651–1704), ill. L. Babenstuber (1660–1726) is, aki utóbbi erkölcsi nézeteiben a mérsékelt probabilizmust képviselte, akárcsak a pannonhalmi főapát. Ennek következtében ez a még egységes világlátásra épülő karneri mű, ahogy arra már címe is figyelmeztet, az európai keresztény civilizáció maradandó értékei közé tartozik

¹⁷ Magyarul rendtörténeti vonatkozásban ld. általánosságban: Philibert Schmitz OSB, *A bencések civilizációs tevékenysége a kezdetektől a XII. századig*, Pannonhalma, 2006, 484; Uő., *A bencések... i. m.*, 352. Vö. még pl. P. L. Glückert, *L. Babenstuber. Ein benediktinisches Gelehrtenbild*, *Benediktinische Monatsschrift zur Pflege religiösen und geistigen Lebens*, 8 (1926) 141–148; Fr. W. Bautz s. v. L. Babenstuber, *BBKL*, Band I (1990), 316.

az általa képviselt józan konzervativizmus szellemében. Ez ugyan nem az egykorú francia maurinusok szigorúan tudományos rendszeressége, ám itt Európa keleti felében, amely éppen csak megindult a török uralomtól való felszabadulás útján, ekkor nem is ilyen beállítottásra volt elsősorban szükség, hanem valami másra, amely a Magyar Királyság területén képes újra megalapozni egy erős keresztény világregendét s az ennek bázisául szolgáló morált. Ezért gondoskodtak arról a pannonhalmi tanítványok, hogy a viszonylag korán és hirtelen elhunyt főapátjuk hagyatékát összegyűjtsék és ezzel talán nem csupán belső használatra, hanem esetleg kiadásra is előkészítsék, miután rájöttek arra, hogy apátjuk közlelőre sem vallott olyan idegen nézeteket, amelyeket Rákóczi követői egykor részéről feltételeztek. Mert ahogy Rákóczi a maga fiainak írt politikai végrendeletét (*Tractatus de potestate*) szintén Szent István *Admonitio*-jára igyekezett alapozni¹⁸, ugyanúgy a magyar főpap is ugyanehhez a szellemi hagyományhoz igyekezett visszanyúlni, még ha nem is mindig ugyanazokat az irányelveket követve. Az *Unisonum carmen* közzététele azonban akkor sajnos elmaradt, ahogy később is egészen mindmáig, pedig ez az erkölcsstan nagyon szervesen beleilleszkedett volna az ország akkori keresztény megújulási folyamatába, kapcsolódóan az apátság hétszáz éves fennállásának megünnepléséhez, amelynek tudatosítása érdekében Karner Egyed roppant energiával minden tőle telhetőt megtett. Lehet, hogy idő előtt bekövetkező halálához ez az odaadó és megfeszített munka ugyanúgy hozzájárult, mint az a meg nem értés, amellyel Rákóczi szabadságharcához húzó rendtársai viszonyultak előljárójuk császárpártiságához, amely az apátköltő német származásából is következhetett, holott ő szándéka szerint a Szent István-i örökség megőrzésére és megújítására törekedett. Ma, amikor az egyesült Európa Ház újból időszervé teszi a hagyományos európai értékrend felidézését, ismét helyénvaló lenne az erkölcsfilozófiai versciklus mindmáig elmaradt közzététele, hiszen ebben már kétszer is elhangzik a későbbi I. Ferenc Józsefnek tulajdonított ama erkölcsi alapelv, amelyet az Európai Unió úgyszintén igyekezett a magáévá tenni, s amely így hangzik: *Viribus unitis...*(p. 179).

¹⁸ A Szent István-i örökség és II. Rákóczi Ferenc állameszméje közötti összefüggésre: R. Várkonyi Ágnes, „Szent István hagyománya II. Rákóczi Ferenc állameszméjében”, In: Bene Sándor, *Hol vagy István király? A Szent István-hagyomány évszázadai*, Bp., Gondolat Kiadó, 2006, 157–167; Uő., „Rákóczi állama és az európai hatalmi egyensúly”, In: Papp Sándor (szerk.) *Európa és Magyarország II. Rákóczi Ferenc korában*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2006, 381–402; Uő., „Szent István Rákóczi államelméletében”, In: Sz. Jónás Ilona (szerk.) *Emlékkönyv Székely György 65. születésnapjára*, Budapest, ELTE BTK Középkori és Korajújkori Magyar Történeti Tanszék, 1989, 121–139; Kőpeczi Béla, Hopp Lajos, R. Várkonyi Ágnes (szerk.), *II. Rákóczi Ferenc politikai és erkölcsi végrendelete*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984 (ehhez vitacikként és kiegészítésként ld. : Havas László, „A Szent István-i *Intelme*k szöveghagyománya és II. Rákóczi Ferenc *Tractatus de potestate* c. fejeledelemtükre”. ItK, (2006) 1–2, 138–152.). Ugyanerről franciául is olvasható felfogásom: „Des *Admonitions* de saint Étienne de Hongrie au *Tractatus de potestate*, rédigé par François Rákóczi II”, In: Acta Conventus Neo-Latini Upsaliensis. Proceedings of the Fourteenth International Congress of Neo-Latin Studies (Uppsala 2009), gen. ed. Astrid Steiner-Weber, Leiden-Boston, Brill, 2012, vol. I, 467–473 (további irodalommal).

Ez a szellemiség természetesen nem volt idegen Szent Istvántól sem, mert lényege valamiképp benne foglaltatik az *Intelmek*-ben és a koronázási palást képi ábrázolásában is. Van azonban ezen alkotásokhoz képest egy nagyon lényeges felfogásbeli eltérés. Míg ez utóbbi, Istvánhoz kapcsolható művekben egyértelműen az uralkodó *vicarius Dei* vagy *Christi* koncepciója ölt testet, addig ennek a gondolatnak már nyoma sincs Karnernél. Nála a mágnások kegye ugyanúgy mulandó, akárcsak a *Gratia Regalis* (p. 19), amelyre annak a földi világnak az irányítása van bízva (p. 54), ahol a nincstelen Irusnak, a koldusnak is meg kell lennie a helyének (pp. 57–58), s mindenképpen az Isten és az ő mennyei köre a hatalom igazi meghatározója, mint olyan, aki csak az Igazságot szereti (p. 13), szembeállítva a Daemon sátáni, diabolusi erejével (pp. 2–3), amely *auctor iniquitatis* (p. 17). Ez a világlátás a felvilágosodás felé tartó Európában mindenképp egyfajta visszalépésnek is felfogható a politikai filozófia korabeli útkeresésében, bár a földi hatalom bírálatában ugyanakkor előre mutatónak is bizonyulhat. Viszont mindenképpen jól beleilleszthető az iszlám elleni harcba illetve az ellenreformáció törekvéseibe, amelyekben kiemelt szerep jutott egy olyan teológiának, amely a biblia és Aquinói Tamás mellett főként egy arisztotelészi jellegű antropologikus világ-megközelítésre alapozott, nem mellőzve persze az adott korban nélkülözhetetlen klasszikus mitológiai példatárát sem, amelyet az egykorú műveltség mindenképpen megkövetelt. Ezért is tekinthetünk el itt ezeknek az elemeknek konkrét számbavételétől, hiszen ez egészen természetes eljárás egy olyan magas egyházi személyiségtől, aki székhelyén 1702-ben helyreállította a teológiai képzést, részben neves külföldi szakemberek segítségével (A. Wenzl, A. Haas). S ezzel Pannonhalmát mintegy Salzburghoz igyekezett közelíteni vagy éppen annak rangjára emelni, létrehozva egyben a Rákóczitól kárhozottatott jezsuita Nagyszombat bencés magyar ellenpólusát, s kizárva a szerzetesek életéből a hatalmat, mint olyat, amely képes megrontani a *virtus*-t.¹⁹ Így válik lehetővé, hogy miként egykor Benedek tanítása a magyarokat kivezette a sötétségből (*ex tenebris*), most e *disciplina* jegyében *Christus Rex Regum... protegat hoc regnum* (p. 180).²⁰

Ami pedig a karneri mű tervezett edícióját illeti, amit erkölcsi és költői-tudósi üzenete máig időszerűvé tenne, ehhez először is el kell majd végezni a Varga-kézirat egybevetését a pannonhalmi kézirattal, amelyben persze szintén számolhatunk elírásokkal és félreolvasásokkal, hiszen itt sem magának a költőnek az autográf kéziratáról van szó, hanem a tanítványok által készített kópiáról. Ezekkel a vizsgálatokkal lehet kritikailag tisztázni a véglegesnek tekinthető eredeti és hiteles szöveget. Majd meg kell

¹⁹ Vö. pp. 3–4; 7.

²⁰ Karner Egyed gnómagyűjteményének szellemi horizontjának szélességét részben már Szentjakabi Lázár kimutatta, ld. az „Értékelés” című igen színvonalas fejezetet, in: *i. m.*, 116 skk., amelynek eredményeit megkíséreltük újabb megfigyelésekkel is kiegészíteni, bár még nagyon lényeges kérdések várnak tisztázásra. Ezek egyike lehet a 700-as szám misztikus és filozofikus jelentőségének megmagyarázása, amely ténnyel már a pythagoreisták esetében ugyanúgy szembesülünk, akárcsak a velük rokonszenvező Cicerónál. – Itt köszönöm meg Szörényi Lászlónak, hogy elolvasta készülő dolgozatomat, s tanácsaival hozzájárult eredményeim további csiszolásához is.

valósítani a mű magyarra fordítását egy ma már nélkülözhetetlen bilingvis kiadás előkészítéséhez, nem zárva ki hosszútávon a valamely világnyelven való tolmácsolás lehetőségét sem. Végül a szakirodalom és a párhuzamos szövegek megállapításával és egybegyűjtésével szakszerűen meg kell határozni a szerző által felhasznált forrásokat. Például már eddig is sikerült bizonyítanunk azt a korábbi feltevést, hogy történeti vonatkozásokban a főapát mindenekelőtt a Nádasdy Ferenc-féle *Mausoleum potentissimorum ac gloriosissimorum Regni Apostolici Regum et primorum militantis Ungariae Ducum*²¹ című kiadványt használta, belőle ugyanis nem egyszer szözszerinti részeket vett át. Ugyanígy szükséges a mű pontos beillesztése a tanítóirodalom egészébe (az e vonatkozásban régebben Szentjakabi Lázár által felvonultatott összehasonlító anyag ma már némiképp kevésnek bizonyul, miként ezt fentebbi kutatásaink jelezték), ahogy elengedhetetlen egy tudományos igényű kommentár összeállítása is, amely feladat elvégzését a debreceni neolatin iskola vállalhatná magára egyrészt a Debreceni Egyetem Klasszika-filológiai Tanszékének ΑΓΑΘΑ-, másrészt PAEDAGOGUS sorozata keretében éspedig e kiadványok valamikori létrehozójának irányításával a doktori programon belül.

1. kép

²¹ Norimbergae, 1664, anasztatikus repr. Bp., 1991.

2. és 3. kép